

Opinia Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego „Wkład społeczeństwa obywatelskiego w Zielony program działań dla Bałkanów Zachodnich i w ich zrównoważony rozwój w ramach procesu przystąpienia do UE”

(opinia z inicjatywy własnej)

(2020/C 429/16)

Sprawozdawczyni: **Dragica Martinović DŽAMONJA**

Współsprawozdawca: **Pierre Jean COULON**

Decyzja Zgromadzenia Plenarnego	20.2.2020
Podstawa prawna	Art. 32 ust. 2 regulaminu wewnętrznego Opinia z inicjatywy własnej
Sekcja odpowiedzialna	Sekcja Stosunków Zewnętrznych (REX)
Data przyjęcia przez sekcję	24.7.2020
Data przyjęcia na sesji plenarnej	18.9.2020
Sesja plenarna nr	554
Wynik głosowania (za/przeciw/wstrzymało się)	215/1/3

1. Wnioski i zalecenia

1.1. Europejski Komitet Ekonomiczno-Społeczny (EKES) popierał i nadal zdecydowanie popiera rozszerzenie Unii Europejskiej (UE) o sześć krajów Bałkanów Zachodnich ⁽¹⁾, pod warunkiem że spełnią one niezbędne kryteria członkostwa.

1.2. W tym kontekście EKES z zadowoleniem przyjmuje działania Komisji Europejskiej w zakresie zmienionej metodyki umożliwiającej rozpoczęcie negocjacji akcesyjnych z Macedonią Północną i Albanią oraz starania Komisji na rzecz zwiększenia dynamiki i przewidywalności tego procesu. EKES wzywa jednak do wzmocnienia roli partnerów społecznych i organizacji społeczeństwa obywatelskiego.

1.3. EKES uważa, że w ramach wychodzenia z kryzysu związanego z COVID-19 powinno się wspierać politykę ekologiczną oraz że transformacja ekologiczna musi być integralną częścią kompleksowego i perspektywicznego planu na rzecz ożywienia gospodarczego na Bałkanach Zachodnich ⁽²⁾. W tym kontekście EKES z zadowoleniem przyjmuje zapowiedź Komisji Europejskiej dotyczącą pakietu pomocowego na rzecz ożywienia gospodarczego na Bałkanach Zachodnich.

1.4. EKES uważa, że kraje Bałkanów Zachodnich powinny stosować się do ważnych polityk i inicjatyw europejskich i być w nich uwzględniane, co ze względu na ich położenie geograficzne jest szczególnie istotne w przypadku Europejskiego Zielonego Ładu.

1.5. Biorąc pod uwagę potrzebę dokonania znaczących inwestycji i dostosowań regulacyjnych EKES jest przekonany, że partnerzy społeczni i organizacje społeczeństwa obywatelskiego mają do odegrania szczególnie ważną rolę w procesie przechodzenia do bardziej ekologicznego i zrównoważonego społeczeństwa, zwłaszcza w konkretnym kontekście politycznym na Bałkanach Zachodnich.

1.6. EKES ponownie podkreśla znaczenie zagwarantowania wolności zrzeszania się i zapewniania przestrzeni sprzyjającej społeczeństwu obywatelskiemu, a także potrzebę zwiększenia wsparcia dla budowania zdolności organizacji społeczeństwa obywatelskiego, by umożliwić prowadzenie silnego i skutecznego dialogu obywatelskiego.

⁽¹⁾ Albania, Bośnia i Hercegowina, Kosowo (użycie tej nazwy nie wpływa na stanowiska w sprawie statusu Kosowa i jest zgodne z rezolucją Rady Bezpieczeństwa ONZ nr 1244/99 oraz z opinią Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości w sprawie deklaracji niepodległości Kosowa), Czarnogóra, Macedonia Północna, Serbia.

⁽²⁾ COM(2020) 315 final (29.4.2020), komunikat „Wsparcie dla regionu Bałkanów Zachodnich w zwalczaniu pandemii COVID-19 oraz ożywienie gospodarcze po pandemii”.

1.7. EKES przypomina, że kraje Bałkanów Zachodnich są bardzo wrażliwe na skutki zmiany klimatu, które powodują szkody dla zdrowia publicznego i gospodarki, i potrzebują pilnych działań, by poprawić jakość życia obywateli, zwłaszcza dzieci i młodzieży, poprzez sprawiedliwe przejście na bardziej ekologiczny model, mając na uwadze zasadę „nikt nie powinien pozostać w tyle”.

1.8. EKES wzywa do dostosowania przyszłych działań na rzecz bardziej ekologicznych Bałkanów Zachodnich do konkretnych wyzwań i potrzeb regionu, w tym do zapewnienia odpowiednich ram regulacyjnych, działań transgranicznych, innowacyjnych rozwiązań technologicznych, energii produkowanej i zużywanej lokalnie oraz efektywności energetycznej, zrównoważonego transportu miejskiego, sieci drogowych i kolejowych, zaangażowania podmiotów publicznych i prywatnych, ICT i wdrożenia szybkiego internetu, środków w sektorze rolno-spożywczym itp.

1.9. EKES uważa, że wyzwania związane z obniżaniem emisyjności, oczyszczaniem powietrza, wody i gleby, łącznością i zmianą klimatu na Bałkanach Zachodnich można przekształcić w szansę poprzez inwestowanie w badania i innowacje, uczenie się i przyjmowanie alternatywnych podejść, gospodarkę o obiegu zamkniętym, gospodarowanie odpadami, bardziej ekologiczne rozwiązania w zakresie energii i łączności, a także aktywne działania na rzecz ochrony bogatej różnorodności biologicznej w regionie.

1.10. EKES podkreśla znaczenie rozwijania ekologicznych umiejętności w ramach aktywnych krajowych i regionalnych strategii kształcenia/szkolenia i rozwoju umiejętności, z położeniem szczególnego nacisku na równouprawnienie płci, we współpracy z odpowiednimi podmiotami i w ramach skutecznego dialogu społecznego.

1.11. EKES podkreśla, że na Bałkanach Zachodnich należy odpowiednio wdrożyć dobre rządy i instytucje demokratyczne, praworządność, skuteczną politykę antykorupcyjną, walkę z przestępczością zorganizowaną, poszanowanie praw człowieka i bezpieczeństwo. Ponieważ zazielenianie gospodarki wymaga znacznych inwestycji, należy przypomnieć, że praworządność jest kluczowym czynnikiem zapewniającym skuteczny klimat biznesowy i przyciągającym prywatne i zagraniczne inwestycje bezpośrednie.

2. Integracja krajów Bałkanów Zachodnich z UE

2.1. EKES zdecydowanie popiera rozszerzenie Unii Europejskiej (UE) o sześć krajów Bałkanów Zachodnich – pod warunkiem że spełnią one niezbędne kryteria członkostwa. Stworzył bardzo silną sieć kontaktów z partnerami społecznymi i organizacjami społeczeństwa obywatelskiego w tym regionie, zdecydowanie dążąc do zapewnienia, by ich głos był słyszalny.

2.2. EKES z zadowoleniem przyjmuje wyrazy solidarności dla krajów Bałkanów Zachodnich wyrażone przez przywódców europejskich na szczycie w Zagrzebiu w dniu 6 maja 2020 r., ale przypomina swój wkład w ten szczyt ⁽³⁾

2.3. EKES z zadowoleniem przyjmuje komunikat „Usprawnienie procesu akcesyjnego – wiarygodna perspektywa członkostwa w UE dla państw regionu Bałkanów Zachodnich” ⁽⁴⁾, w którym proponuje się zmienioną metodykę dla krajów kandydujących i dąży do bardziej wiarygodnego procesu, aby przyspieszyć proces rozszerzenia. Z ubolewaniem odnotowuje jednak niedostateczne uznanie roli partnerów społecznych i organizacji społeczeństwa obywatelskiego.

2.4. EKES wzywa Komisję Europejską do wzmocnienia roli społeczeństwa obywatelskiego w monitorowaniu działań rządów w zakresie spełniania niezbędnych kryteriów przystąpienia, zwłaszcza w odniesieniu do podstawowych zasad, a także klastra „Zielony program działań i zrównoważona łączność”.

2.5. EKES popiera pakiet pomocowy Komisji Europejskiej mający na celu wsparcie krajów Bałkanów Zachodnich w ich staraniach na rzecz przeciwdziałania konsekwencjom pandemii COVID-19, jak to przedstawiono szczegółowo w komunikacie w sprawie światowej reakcji UE na COVID-19 ⁽⁵⁾ oraz w komunikacie w sprawie wsparcia dla regionu Bałkanów Zachodnich w zwalczaniu pandemii COVID-19 oraz ożywienia gospodarczego po pandemii ⁽⁶⁾.

2.6. EKES – zwiększając swoje zaangażowanie na rzecz regionu, zarówno w odniesieniu do reakcji na kryzys, jak i przyszłego planu gospodarczego i inwestycyjnego dla Bałkanów Zachodnich – wzywa do większego nacisku na reformy i uzależnienia aktywności UE od reform demokratycznych i poszanowania podstawowych wartości europejskich, takich jak praworządność i prawa podstawowe.

⁽³⁾ Wkład EKES-u w szczyt UE–Bałkany Zachodnie, który odbył się w dniu 6 maja 2020 r. (28.4.2020). <https://www.eesc.europa.eu/pl/news-media/presentations/eescs-external-relation-section-contribution-eu-western-balkans-summit-6-may2020> i podkreśla potrzebę większego zaangażowania w przyszłości na rzecz rozszerzenia, a także wyraża ubolewanie z powodu niedostatecznego uznania znaczenia głosu społeczeństwa obywatelskiego.

⁽⁴⁾ COM(2020) 57 final (5.2.2020), „Usprawnienie procesu akcesyjnego – wiarygodna perspektywa członkostwa w UE dla państw regionu Bałkanów Zachodnich”.

⁽⁵⁾ JOIN(2020) 11 (8.4.2020), „Komunikat w sprawie światowej reakcji UE na COVID-19”.

⁽⁶⁾ COM(2020) 315 final (29.4.2020), komunikat „Wsparcie dla regionu Bałkanów Zachodnich w zwalczaniu pandemii COVID-19 oraz ożywienie gospodarcze po pandemii”.

2.7. EKES ponownie wyraża przekonanie, że partnerzy społeczni oraz inne organizacje społeczeństwa obywatelskiego – zarówno na szczeblu unijnym, jak i krajowym – muszą zostać w znaczący sposób włączeni w cały proces integracji krajów Bałkanów Zachodnich z UE. Konieczne jest wzmocnienie ich zdolności poprzez udzielanie im technicznego i gospodarczego wsparcia, ułatwianie im dostępu do europejskich źródeł finansowania oraz pełne włączenie ich w proces negocjacji akcesyjnych⁽⁷⁾.

3. Zielony Ład – ważny aspekt integracji krajów Bałkanów Zachodnich z UE

3.1. EKES uważa, że kraje Bałkanów Zachodnich powinny w dalszym ciągu dostosowywać się do wytycznych, celów i wartości UE, a Unia powinna nadal dążyć do włączenia Bałkanów Zachodnich do swoich inicjatyw. Dotyczy to w szczególności Europejskiego Zielonego Ładu, który musi obejmować Bałkany Zachodnie ze względu na ich położenie geograficzne w samym sercu kontynentu europejskiego i otoczenie ze wszystkich stron przez UE. Nic więc dziwnego, że w komunikacie w sprawie Zielonego Ładu z dnia 11 grudnia 2019 r. zapowiedziano w szczególności Zielony program działań dla Bałkanów Zachodnich⁽⁸⁾ w ramach planu gospodarczego i inwestycyjnego dla Bałkanów Zachodnich, który ma zostać przedstawiony do końca 2020 r.

3.2. EKES zwraca się o to, by w ramach Zielonego programu działań dla Bałkanów Zachodnich skutecznie wzmacniano współpracę regionalną i zachęcano do niej, w szczególności w sektorach energii i transportu. Aktywne uczestnictwo partnerów społecznych i organizacji społeczeństwa obywatelskiego w społecznościach, które już teraz współpracują w skali regionalnej, a także w regionalnych traktatach i inicjatywach oraz ich zaangażowanie w tym zakresie ma zasadnicze znaczenie dla zapewnienia korzyści dla dobrobytu i zdrowia obywateli w regionie, a jednocześnie do odblokowania potencjału zielonej, niskoemisyjnej gospodarki o obiegu zamkniętym na Bałkanach Zachodnich. W ramach Zielonego programu działań dla Bałkanów Zachodnich należy się zająć następującymi kwestiami poprzez pięć filarów tematycznych: 1) obniżanie emisyjności; 2) gospodarka o obiegu zamkniętym; 3) różnorodność biologiczna; 4) zanieczyszczenie; oraz 5) środki rolno-spożywcze.

3.3. EKES podziela pogląd, że wpływ kryzysu związanego z COVID-19 na obywateli i przedsiębiorstwa jest ogromny oraz wymaga ponownego rozważenia celów politycznych. EKES uważa jednak, że transformacja ekologiczna musi być integralną częścią kompleksowego planu na rzecz ożywienia gospodarczego, który powinien wybiegać w przyszłość i obejmować zakrojone na szeroką skalę inwestycje publiczne i prywatne w transport i połączenia energetyczne, oszczędność energii po stronie popytu oraz bardziej ekologiczne technologie – takie jak energia słoneczna, wiatrowa, czysty wodór, baterie i wychwytywanie dwutlenku węgla – pozwalające uniknąć wpływu na środowisko naturalne i ludzi lub zminimalizować ten wpływ.

3.4. EKES z ubolewaniem odnotowuje pewne niepokojące analizy i tendencje w regionie, które wymagają pilnych działań. Gospodarki Bałkanów Zachodnich są nadal w dużym stopniu uzależnione od stałych paliw kopalnych i charakteryzują się wysoką energochłonnością. Region ten jest poważnie dotknięty zmianą klimatu (susze, powodzie), a spodziewany wzrost temperatury na jego obszarze wyniesie do 4 °C do końca wieku⁽⁹⁾. Większość transportu drogowego odbywa się z wykorzystaniem starszych, mniej paliwooszczędnych pojazdów. Niektóre z miast tego regionu znajdują się w czołówce europejskich rankingów dotyczących zanieczyszczeń pyłem zawieszonym PM_{2,5} i PM₁₀ (Sarajewo, Prisztina, Skopje, Belgrad).

3.5. EKES przypomina jednak, że region ten ma znaczny potencjał w zakresie energii ze źródeł odnawialnych (wodnej, wiatrowej i słonecznej), a także istotny potencjał pod względem zasobów naturalnych i nadzwyczajnej różnorodności biologicznej. Wyzwania stojące przed regionem w zakresie obniżania emisyjności, oczyszczania powietrza, wody i gleby, łączności i zmiany klimatu można przekształcić w szansę poprzez badania i innowacje i przyjmowanie alternatywnych podejść, gospodarkę o obiegu zamkniętym, gospodarowanie odpadami, bardziej ekologiczną energię, efektywność energetyczną i rozwiązania w zakresie łączności.

3.6. EKES przypomina, że na poznańskim szczycie w sprawie Bałkanów Zachodnich⁽¹⁰⁾ UE potwierdziła swoje zaangażowanie na rzecz środowiska i klimatu, popierając wspólne oświadczenie z dnia 21 lutego 2019 r. dotyczące przejścia na czystą energię na Bałkanach Zachodnich.

⁽⁷⁾ Dz.U. C 262 z 25.7.2018, s. 15.

⁽⁸⁾ COM(2019) 640 final (11.12.2019), załącznik do komunikatu „Europejski Zielony Ład”.

⁽⁹⁾ <https://www.rcc.int/pubs/62>

⁽¹⁰⁾ W ramach inicjatywy sześciu państw Bałkanów Zachodnich (zwanej również procesem berlińskim) zapoczątkowanej w 2014 r. i mającej na celu wspieranie sześciu umawiających się stron Wspólnoty Energetycznej w Europie Południowo-Wschodniej: Albanii, Bośni i Hercegowiny, Kosowa*, Macedonii Północnej, Czarnogóry i Serbii w zacieśnianiu współpracy regionalnej oraz stymulowaniu zrównoważonego wzrostu gospodarczego i zatrudnienia.

3.7. Przejście od gospodarki opartej na paliwach kopalnych do zielonej gospodarki obejmuje również wzajemne połączenia, począwszy od infrastruktury energetycznej, transportowej i dystrybucyjnej, a skończywszy na agendzie cyfrowej. Należy uwzględnić fakt, że przedsiębiorstwa mogą stanowić część rozwiązania umożliwiającego przejście na zieloną gospodarkę. Dzięki odpowiednim ramom i wsparciu przejście na gospodarkę neutralną pod względem emisji dwutlenku węgla zmodernizuje przemysł i stworzy nowe, wysokiej jakości miejsca pracy oraz większe możliwości zatrudnienia. Niezbędne jest zaangażowanie partnerów społecznych, przedsiębiorstw i innych stowarzyszeń społeczeństwa obywatelskiego na Bałkanach Zachodnich w kształtowanie i wdrażanie środków mających na celu promowanie inteligentnej, niskoemisyjnej gospodarki o obiegu zamkniętym. W tym procesie polityka społeczna i dialog społeczny stanowią istotną gwarancję istnienia spójnego społeczeństwa, które dąży do tworzenia miejsc pracy dla wszystkich i zmniejsza nierówności oraz wykluczenie.

3.8. EKES podkreśla, że partnerzy społeczni i organizacje społeczeństwa obywatelskiego muszą być w pełni zaangażowani w określanie zrównoważonego rozwoju jako priorytetowego celu politycznego i promowanie zielonych inwestycji w regionie. Środowisko akademickie, pracodawcy i pracownicy, katalizatory społeczne, np. przedsiębiorcy, media i przywódcy religijni lub inni przywódcy działający ponad granicami państw, są ważnymi wektorami zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu. Między innymi społeczności naukowe, grupy kulturowe, klastry przemysłowe i organizacje konsumenckie dysponują znaczącą wiedzą fachową, aby wspierać ten ważny dla regionu wybór, czyniąc go właściwym dla gospodarki i społeczeństwa.

3.9. Należy rozwijać ekologiczne umiejętności w ramach aktywnych krajowych i regionalnych strategii kształcenia/szkolenia i rozwoju umiejętności we współpracy z odpowiednimi podmiotami i w ramach skutecznego dialogu społecznego, w tym z uczniami i studentami, nauczycielami i rodzicami, na rzecz zielonej, niskoemisyjnej i zasobooszczędnej gospodarki. Jako że przejście na gospodarkę o obiegu zamkniętym uznaje się za cel strategiczny dla Bałkanów Zachodnich, wspieranie ekologicznych umiejętności powinno być zgodne z krajowymi strategiami wzrostu, tak by inicjatywy w dziedzinie kształcenia i szkolenia spełniały krajowe cele strategiczne i były odpowiednio finansowane. EKES wzywa do zwrócenia szczególnej uwagi na udział kobiet w opracowywaniu nowych strategii politycznych w dziedzinie kształcenia i szkolenia (podnoszenie kwalifikacji i przekwalifikowywanie się) oraz ich wdrażanie, aby zapewnić większe równouprawnienie płci i sprawiedliwszą transformację w kierunku bardziej ekologicznej gospodarki.

3.10. Aby zaradzić problemowi bezrobocia i niedopasowania umiejętności, należy wprowadzić lepsze prognozowanie zapotrzebowania na umiejętności, aby zadbać o to, by umiejętności uczniów i studentów oraz ludności aktywnej zawodowo odpowiadały potrzebom rynku pracy, a także wzmocnić kształcenie i szkolenie zawodowe (VET), a w szczególności uczenie się oparte na pracy i dualne systemy kształcenia, które pomogły z powodzeniem rozwiązać problem bezrobocia młodzieży w niektórych państwach członkowskich UE. Aby osiągnąć te cele, należy dążyć do aktywnego zaangażowania przedsiębiorstw i stowarzyszeń przedsiębiorców, takich jak izby handlowe, oraz wspierać to zaangażowanie.

3.11. EKES popiera zasadę „nikt nie powinien pozostać w tyle” podczas procesu przechodzenia na gospodarkę niskoemisyjną. Należy zwrócić szczególną uwagę na obywateli, a zwłaszcza na słabsze grupy, zapewniając im dostępność i przystępność cenową energii oraz możliwość korzystania ze wsparcia dla działań na rzecz efektywności energetycznej. Należy wspierać sprawiedliwą transformację regionów uzależnionych od węgla, aby opracować oddolne partycypacyjne plany restrukturyzacji, które pozwolą ograniczyć utratę miejsc pracy. Konsumenci muszą być informowani, kierowani i angażowani w przyjmowanie i wdrażanie odpowiedzialnych postaw, co przyczyni się do łagodzenia skutków zmiany klimatu.

3.12. EKES uznaje geopolityczne i geoeconomiczne znaczenie regionu Bałkanów Zachodnich dla UE i wzywa do zachowania czujności w odniesieniu do inwestycji z państw trzecich, często w mniejszym stopniu uwzględniających cele zrównoważonego rozwoju. EKES wzywa władze i społeczeństwo obywatelskie w regionie do promowania i zwiększania świadomości na temat pozytywnego zaangażowania i wsparcia finansowego UE w odniesieniu do wdrażania bardziej ekologicznych technologii.

3.13. EKES wzywa do przeprowadzenia oceny ex ante dotyczącej finansowania działań związanych ze zrównoważonym rozwojem na Bałkanach Zachodnich oraz stosowania zasady warunkowości w odniesieniu do zrównoważonego charakteru projektów.

4. Zmiana klimatu a Bałkany Zachodnie

4.1. EKES przypomina, że kraje Bałkanów Zachodnich są bardzo wrażliwe na skutki zmiany klimatu, jako że w ostatnich latach doświadczyły niezwykle niszczycielskich powodzi i susz. W badaniu Rady Współpracy Regionalnej⁽¹⁾ dotyczącym zmiany klimatu odnotowano wzrost obserwowanej temperatury o 1,2 °C, a do końca stulecia spodziewany jest dalszy wzrost o 1,7–4,0 °C. Ponadto dobrze udokumentowane są problemy związane z zanieczyszczeniem powietrza powodujące szkody dla ogólnego zdrowia i gospodarki.

⁽¹⁾ <https://www.rcc.int/pubs/62>

Ze względu na to, że zmiana klimatu zakłóca zaspokojenie podstawowych potrzeb życiowych (schronienie, pożywienie i woda), dzieci i młodzież znajdują się wśród tych grup, które są najbardziej narażone na bezpośrednie i pośrednie skutki zmiany klimatu, co zostało uwydatnione przez pandemię COVID-19⁽¹²⁾.

4.2. EKES uznaje znaczenie zobowiązań krajów Bałkanów Zachodnich w ramach porozumienia klimatycznego z Paryża z 2015 r.⁽¹³⁾ do ograniczenia emisji gazów cieplarnianych i do określenia z czasem bardziej ambitnych wkładów ustalonych na poziomie krajowym, zgodnie z najnowszymi badaniami naukowymi. Oprócz rządów również inne zainteresowane strony, takie jak przedsiębiorstwa, miasta i organizacje pozarządowe, mają do odegrania kluczową rolę we wdrażaniu porozumienia paryskiego.

4.3. EKES odnotowuje również zobowiązania krajów w ramach określonych przez ONZ celów zrównoważonego rozwoju do 2030 r., które stanowią plan działania na rzecz stawienia czoła wyzwaniom związanym ze zrównoważonym rozwojem, w tym ubóstwu, nierównościami, zmianie klimatu, degradacji środowiska, pokojowi i sprawiedliwości. Niezwykle ważne jest również, by nowy model rozwoju był wspierany przez obywateli, przedsiębiorstwa i sektor finansowy w każdym kraju oraz na arenie międzynarodowej.

4.4. EKES jest świadomy faktu, że negocjacje w sprawie środowiska i zmiany klimatu stanowią jeden z najtrudniejszych rozdziałów negocjacyjnych, zwłaszcza w odniesieniu do dyrektyw wymagających znacznych inwestycji, takich jak dyrektywy w sprawie wody, odpadów, emisji przemysłowych i handlu uprawnieniami do emisji. EKES uważa jednak, że zmiana klimatu zobowiązuje do radykalnych działań o charakterze przekształcającym, które wymagają nie tylko dostosowania polityki i prawodawstwa, ale także zmiany paradygmatu gospodarczego i przejścia do społeczeństwa neutralnego pod względem emisji dwutlenku węgla, odpornego na zmianę klimatu i zasobooszczędnego. Pod tym względem strategie na rzecz klimatu i obniżenie emisyjności na szczeblu lokalnym i krajowym są w rzeczywistości nowymi strategiami wzrostu.

4.5. Mając świadomość, że proces opracowywania strategii dotyczącej klimatu wymaga głębokich reform i transformacji wszystkich sektorów, EKES wzywa kraje Bałkanów Zachodnich do przygotowania i wdrożenia strategii zgodnie z dorobkiem prawnym UE oraz do koordynacji prac nad długoterminowymi strategiami rozwoju niskoemisyjnego do 2050 r. w ramach ich zobowiązań jako stron UNFCCC, przy aktywnym udziale i większym zaangażowaniu wszystkich zainteresowanych stron, w tym organizacji społeczeństwa obywatelskiego.

4.6. Wszystkie kraje z wyjątkiem Bośni i Hercegowiny ustanowiły podmioty koordynujące wysokiego szczebla ds. zmiany klimatu, aby włączyć działania w dziedzinie klimatu do innych polityk sektorowych, w szczególności do rozwoju gospodarczego, energii, transportu i rolnictwa, w celu uwzględnienia obaw i uwag wszystkich stosownych zainteresowanych stron podczas przygotowywania dokumentów strategicznych i programowych oraz prawodawstwa. EKES zaleca, by od samego początku konsultacji regulacyjnych lub legislacyjnych w skład wszystkich tych podmiotów wchodził przedstawiciel organizacji społeczeństwa obywatelskiego i partnerzy społeczni. EKES zaleca opracowanie mechanizmu pozwalającego na szybkie, przejrzyste i partycypacyjne zajmowanie się wszystkimi obawami.

4.7. Ponieważ większość kosztów dostosowania do dyrektywy EU ETS będzie musiał ponieść przemysł, EKES zaleca, by społeczeństwo obywatelskie, przemysł i stowarzyszenia przedsiębiorców były szczególnie zaangażowane w działania na rzecz podnoszenia świadomości i budowania zdolności w odniesieniu do dyrektywy EU ETS. Dyrektywa ta będzie wymagać znacznych inwestycji od krajów Bałkanów Zachodnich, zwłaszcza tych posiadających duże sektory przemysłowe, gdyż państwa te nie mają wystarczających możliwości, by sprostać konsekwencjom wdrożenia dyrektywy, które nie tylko są związane z inwestycjami, lecz także wymagają zmian w otoczeniu regulacyjnym, zarządzaniu, monitorowaniu i sprawozdawczości oraz weryfikacji i akredytacji emisji.

5. Energia na Bałkanach Zachodnich

5.1. EKES popiera unię energetyczną i ramy polityki klimatyczno-energetycznej do roku 2030 w celu realizacji założeń porozumienia paryskiego. Kraje Bałkanów Zachodnich są zobowiązane dostosować się do tej polityki, lecz powinny być bardziej aktywnie zaangażowane i uczestniczyć w unii energetycznej już na wczesnym etapie dyskusji.

5.2. EKES popiera wspólne oświadczenie z 2019 r. w sprawie przejścia na czystą energię na Bałkanach Zachodnich, uzgodnione przez ministrów ds. energii i środowiska z krajów Bałkanów Zachodnich i dotyczące zasad zrównoważonego rozwoju energii wodnej na Bałkanach Zachodnich⁽¹⁴⁾, oraz przypomina, że wkład i silne zaangażowanie organizacji społeczeństwa obywatelskiego miały istotne znaczenie dla przyjęcia tych zasad. EKES uważa, że choć są to dobre pierwsze kroki, to jednak trzeba zrobić więcej w tym zakresie.

⁽¹²⁾ Według szacunków Światowej Organizacji Zdrowia ponad 80 % chorób, urazów i zgonów spowodowanych zmianą klimatu dotknie dzieci.

⁽¹³⁾ Kosowo nie jest stroną Ramowej konwencji Narodów Zjednoczonych w sprawie zmian klimatu (UNFCCC), dlatego nie ma ustalonego na poziomie krajowym wkładu. Kosowo przyjęło jednak strategię w zakresie zmiany klimatu.

⁽¹⁴⁾ Energia wodna wśród innych odnawialnych źródeł energii; priorytetowa rehabilitacja istniejących struktur, ograniczona liczba dodatkowych dużych źródeł energii wodnej; integracja sieci odnawialnych źródeł energii i regionalnego rynku energii elektrycznej; zintegrowane gospodarowanie zasobami wodnymi; uwzględnianie wpływu zmian; uwzględnianie wpływu rozwoju energii wodnej na środowisko; a także kwestie transgraniczne i zasady zrównoważonego rozwoju w planowaniu dotyczącym energii wodnej.

5.3. Zgodnie z powyższym EKES zaleca, by umożliwić partnerom społecznym i organizacjom społeczeństwa obywatelskiego z Bałkanów Zachodnich odgrywanie aktywnej i konkretnej roli – w tym przedstawianie propozycji – w ramach działalności Europejskiego Obserwatorium Ubóstwa Energetycznego.

5.4. EKES uważa, że starania na rzecz osiągnięcia celów porozumienia paryskiego i zrównoważonego wzrostu gospodarczego w ujęciu ogólnym muszą być wspierane nowoczesnymi, adekwatnymi do zamierzonego celu, *odpowiednimi działaniami* na rzecz regionu. Obejmuje to rozwój nowoczesnej i przyszłościowej infrastruktury, ustanowienie stosownych ram legislacyjnych i regulacyjnych oraz przyjęcie nowych technologii i odpowiednich modeli biznesowych na rzecz „ekologicznego i sprzyjającego włączeniu społecznemu” rozwoju gospodarek regionu. Będzie to konkretnie oznaczać budowę „inteligentnych” sieci przesyłu i dystrybucji energii elektrycznej w celu uwzględnienia coraz większego udziału nieciągłych odnawialnych źródeł energii w koszyku energetycznym. Również rozwój rynków dnia bieżącego, jak również rynków bilansujących i magazynowania przynosi korzyści w postaci rynkowych rozwiązań umożliwiających odpowiedni przydział zasobów w zmieniającym się już koszyku energetycznym, przechodzącym od paliw kopalnych na czystsza energię.

5.5. EKES uważa, że solidne, nowoczesne i przejrzyste ramy legislacyjne i regulacyjne mają kluczowe znaczenie dla rozwoju rynku energii i przyciągnięcia nowych inwestycji niezbędnych do finansowania nowej infrastruktury i zdolności. Rola Wspólnoty Energetycznej⁽¹⁵⁾ oraz transpozycja i wdrożenie wspólnotowego dorobku prawnego jest warunkiem sine qua non. Ponadto działalność transgraniczna, taka jak handel energią, może prowadzić do dużej efektywności i oszczędności pod względem energii i kosztów, pod warunkiem że wszyscy uczestnicy rynku będą przestrzegać podobnych zasad zgodności z przepisami dotyczącymi ochrony środowiska i ustalania opłat za emisję gazów cieplarnianych. Dlatego też rola Rady Regulacyjnej Wspólnoty Energetycznej jest nadrzędna i będzie musiała zostać wzmocniona, mając na uwadze, że zrównoważone wybory wymagają dobrze funkcjonujących rynków transgranicznych. UE powinna wspierać działania Sekretariatu Wspólnoty Energetycznej polegające na pomocy rządowi regionalnym w tworzeniu solidnych zintegrowanych krajowych planów w dziedzinie energii i klimatu, opartych na celach dla regionu do 2030 r. Zintegrowane krajowe plany w dziedzinie energii i klimatu powinny odzwierciedlać ambitne założenia niezbędne do obniżenia emisyjności gospodarki, z uwzględnieniem środków ochrony środowiska. Plany te powinny obejmować strategię i środki polityczne związane z ograniczeniem emisji gazów cieplarnianych we wszystkich kluczowych sektorach emitujących, aby osiągnąć cele do 2030 r., oraz wkład tych sektorów na mocy porozumienia paryskiego, a także perspektywę przejścia na gospodarkę neutralną pod względem emisji dwutlenku węgla do 2050 r.

5.6. EKES apeluje o zapewnienie odpowiedniego odsetka zasobów budżetowych na zieloną transformację w ramach Instrumentu Pomocy Przedakcesyjnej (IPA). Wyraża ubolewanie z powodu niskiej intensywności badań, rozwoju i innowacji na Bałkanach Zachodnich i apeluje o większy udział tego regionu w dostępnych programach UE, w tym w programie „Horyzont Europa”, ponieważ takie inwestycje mają zasadnicze znaczenie dla opracowania nowych technologii na rzecz skutecznej zielonej transformacji.

5.7. Ponieważ innowacje odgrywają zasadniczą rolę w zmieniającym się krajobrazie energetycznym, EKES zaleca, by poważnie zastanowić się nad możliwością *dystrybucji energii*, tzn. energii produkowanej i zużywanej lokalnie, na Bałkanach Zachodnich. Ze względu na to, że w regionie tym występują rozległe pasma górskie, wspieranie budowy dużych sieci elektrycznych wysokiego i średniego napięcia nie jest łatwe ani opłacalne. Obecne rozwiązania technologiczne umożliwiające wspieranie dystrybucji energii są znacznie bardziej zaawansowane i ekonomicznie uzasadnione. Aktualne doświadczenia UE i wspierające unijne ramy legislacyjno-regulacyjne dla *prosumentów* i *społeczności energetycznych* mogą stanowić podstawę tego nowego podejścia. Takie modele biznesowe mogą zapewnić bardziej odpowiednie rozwiązania uwzględniające lokalne potrzeby i cechy charakterystyczne, a podmioty lokalne mogą być bezpośrednio zaangażowane w zrównoważone rozwiązania i tym samym *mieć poczucie odpowiedzialności* za proces przejścia do zrównoważonego rozwoju.

5.8. Ponadto EKES uważa, że *efektywność energetyczna* ma ogromny potencjał na Bałkanach Zachodnich. Modernizacja zasobów mieszkaniowych, w tym budynków publicznych i prywatnych, działalności przemysłowej i innej, przyniesie znaczne oszczędności energii i kosztów, a jednocześnie umożliwi zajęcie się ważnym problemem ubóstwa energetycznego. Oszczędność energii jest także istotnym elementem modelu biznesowego i społecznego opartego na „energii lokalnej”, ponieważ odzysk ciepła do celów przemysłowych lub mieszkaniowych ma sens na szczeblu lokalnym lub regionalnym. Większości krajów w regionie odnotowuje również wysokie straty dystrybucyjne, co wymaga znacznych inwestycji. Dlatego także i w tym przypadku finansowanie unijne i międzynarodowe mogłoby odegrać zasadniczą rolę w rozwoju *produkcji i zużycia efektywnej, lokalnej energii o niskim wpływie*. Biorąc pod uwagę ograniczone środki państw w regionie, takie finansowanie będzie konieczne ze względu na początkową kapitałochłonność inwestycji i stosunkowo długi okres amortyzacji. Technologie europejskie są zaawansowane pod względem technicznym i ekonomicznym, a zatem odpowiednie dla regionu. EKES wzywa UE i odpowiednie organy finansujące do większego zaangażowania w lokalne i regionalne projekty dotyczące efektywności energetycznej.

⁽¹⁵⁾ Wspólnota Energetyczna, funkcjonująca od 2006 r. (jej mandat został przedłużony w 2016 r.) ma na celu rozpowszechnianie przepisów i zasad wewnętrznego rynku energii UE wśród swoich członków: Unii Europejskiej, Albanii, Bośni i Hercegowiny, Macedonii Północnej, Kosowa, Czarnogóry, Serbii, Mołdawii i Ukrainy. Ponadto są z nią stowarzyszone następujące kraje: Armenia, Gruzja, Norwegia i Turcja. Jej siedziba znajduje się w Wiedniu (www.energy-community.org).

5.9. EKES wzywa do dalszego i ścisłego włączenia Wspólnoty Energetycznej – której celem jest rozciągnięcie dorobku UE w zakresie energii, klimatu i środowiska naturalnego na kraje objęte procesem rozszerzenia i państwa sąsiadujące – do projektu unii energetycznej, zwłaszcza w odniesieniu do wyżej wymienionych działań priorytetowych. Organizacje społeczeństwa obywatelskiego powinny być systematycznie angażowane i włączane w posiedzenia Wspólnoty Energetycznej.

6. Łączność na Bałkanach Zachodnich

Transport

6.1. EKES w pełni popiera rozwój nowoczesnych i wytrzymałych próbę czasu sieci transportowych w regionie w celu zintensyfikowania handlu transgranicznego i mobilności. Ze względu na konieczność znacznej poprawy istniejących sieci miejskich, drogowych, a zwłaszcza przestarzałych sieci kolejowych na Bałkanach Zachodnich, wszelkie nowe konstrukcje powinny od samego początku umożliwiać elektromobilność lub stosowanie czystego wodoru, a także, w stosownych przypadkach, wykorzystywanie pojazdów napędzanych gazem. Pozwoliłoby to infrastrukturze wytrzymać próbę czasu i zachować adekwatność przez kilka dziesięcioleci, przy jednoczesnej poprawie jakości powietrza i ograniczeniu przywozu paliw.

6.2. UE i europejskie przedsiębiorstwa oraz ich wiedza fachowa mogą pomóc w sprawnym wprowadzeniu każdego z możliwych wybranych zrównoważonych rozwiązań (np. elektromobilność, biopaliwo, czysty wodór) w regionie. EKES zachęca kraje Bałkanów Zachodnich do aktywnej współpracy z podmiotami publicznymi i prywatnymi z UE oraz do podjęcia odważnych kroków w zakresie rozwoju swoich sieci transportowych. EKES zaleca także, by wziąć pod uwagę przykłady najlepszych praktyk z UE, takie jak plany zrównoważonej mobilności miejskiej. Inicjatywy te mogłyby być realizowane za pośrednictwem Wspólnoty Transportowej, która jest nadal mało aktywną organizacją.

ICT

6.3. Sieci danych i ICT stają się podstawą działalności gospodarczej, przemysłowej i społecznej. Ponadto istnieje bezpośrednie, kluczowe powiązanie między ICT i sieciami szybkiego internetu a zrównoważonym rozwojem – ze względu na skuteczność wyborów umożliwianych przez automatyzację, którą mogą wspierać inteligentne sieci, np. internet rzeczy, inteligentne miasta i wsie, inteligentne liczniki, pojazdy podłączone do internetu. Należy brać pod uwagę skalę przy finansowaniu takich sieci i technologii, które są obecnie kosztowne, ale mogą spowodować transformację gospodarek regionu. W związku z tym EKES zwraca się o przeznaczenie na ten cel środków finansowych UE, ale zachęca również kraje Bałkanów Zachodnich do współpracy na rzecz opracowania regionalnego centralnego planu wdrożenia szybkiego internetu, który to plan dałby możliwość negocjowania wspólnych umów i osiągnięcia lepszych warunków dzięki rokowaniom zbiorowym i skali.

7. Zasoby naturalne, różnorodność biologiczna i środki w sektorze rolno-spożywczym na Bałkanach Zachodnich oraz możliwości rozwoju

7.1. Bałkany Zachodnie charakteryzują się bogatą różnorodnością biologiczną i dziewiczymi siedliskami z wysokim stopniem zalesienia, które stanęły w obliczu szeregu zagrożeń, w tym rozrastania się obszarów zabudowanych w strefach miejskich i przybrzeżnych, przemysłu wydobywczego, słabo uregulowanego rozwoju małych elektrowni wodnych budowanych bez przeprowadzania kompleksowej analizy ich wpływu na różnorodność biologiczną oraz nieuregulowanych polowań i ścinki. Rządy podjęły szereg działań mających na celu ochronę gatunków i siedlisk oraz powiększyły rozmiary obszarów chronionych.

7.2. EKES zaleca, by w krajach Bałkanów Zachodnich o wrażliwych gospodarkach zbadano możliwości zwiększenia efektywności wykorzystania zasobów i przejścia na gospodarkę o obiegu zamkniętym, opracowania i realizacji mechanizmów trwałej ochrony zagrożonych krajobrazów i siedlisk o wysokiej wartości przyrodniczej i społecznej (w tym rzek), a także przyjęcia nowych technologii ekologicznych. Bogata różnorodność biologiczna i dziewicze siedliska w regionie mają znaczny potencjał gospodarczy dla ekoturystyki i agroturystyki, ale należy dokonać ulepszeń w zakresie zdolności i przestrzegania przepisów. Zasobooszczędność w regionie jest przeciętnie bardzo mała, podczas gdy produktywność zasobów jest pięć razy niższa od średniej unijnej, a praktyki w zakresie recyklingu i gospodarowania odpadami nie są zbyt rozwinięte. Aby poprawić tę sytuację, konieczne jest przejście na gospodarkę o obiegu zamkniętym, jak również rozwój i wykorzystanie nowych technologii ekologicznych w regionie.

7.3. EKES zaleca, by państwa przyjęły w pełni zasady niedawno zaproponowanej unijnej strategii na rzecz bioróżnorodności⁽¹⁶⁾, ze szczególnym naciskiem na rozszerzenie zasięgu obszarów chronionych, w tym na ścisłą ochronę i odtwarzanie zdegradowanych siedlisk. W związku z tym zdecydowanie zachęca się do jak najszybszego przeglądu krajowych strategii i planów działania na rzecz ochrony różnorodności biologicznej lub przynajmniej przedstawienia krajowych zobowiązań w odniesieniu do najważniejszych celów.

⁽¹⁶⁾ Unijna strategia na rzecz bioróżnorodności 2030, COM(2020) 380 final (20.5.2020).

7.4. Zmiana klimatu wpływa również na produkcję żywności i łańcuchy wartości oraz powoduje znaczne szkody i straty produkcyjne w sektorach upraw, produkcji zwierzęcej, rybołówstwa i leśnictwa. W niedawno zaproponowanej unijnej strategii „od pola do stołu”⁽¹⁷⁾ powinno się określić wytyczne do opracowywania regionalnej i krajowej strategii rolnej, takie jak między innymi ograniczenie stosowania pestycydów, nawozów i antybiotyków w celu produkcji zrównoważonej żywności oraz zapewnienia rolnikom godziwych dochodów i cen, przy jednoczesnym stopniowym wycofywaniu dotacji o skutkach szkodliwych dla środowiska.

8. Warunki przekrojowe udanej zrównoważonej transformacji Bałkanów Zachodnich

8.1. EKES przypomina, że udana transformacja na rzecz bardziej ekologicznych Bałkanów Zachodnich nie może nastąpić bez podstawowych warunków ją umożliwiających, przede wszystkim w zakresie stabilnych i przejrzystych krajowych ram politycznych i woli politycznej. Praworządność w ramach kłaster zasad podstawowych, określona w zmienionej metodyce akcesyjnej, jest podstawową wartością, na której opiera się UE i od której słusznie zależy tempo procesu rozszerzenia. Brak praworządności stwarza niekorzystne warunki dla zmian, inwestycji i tak potrzebnego przejścia do bardziej zrównoważonych społeczeństw.

8.2. W związku z tym EKES wzywa władze krajowe regionu do podjęcia pilnych, dogłębnych i znaczących działań, aby zapewnić skuteczne i przejrzyste funkcjonowanie administracji publicznej, zwalczać i eliminować korupcję, zagwarantować całkowitą niezależność sądów, stworzyć przewidywalne i atrakcyjne otoczenie biznesowe z równymi szansami (tj. zapewnić przejrzystość rynku, jasność przepisów i otwarte konsultacje ze wszystkimi zainteresowanymi stronami), wspierać innowacje i konkurencyjność, a także wzmocnić zaangażowanie partnerów społecznych i organizacji społeczeństwa obywatelskiego, gdyż tylko w ten sposób można osiągnąć wymierne i długoterminowe wyniki.

8.3. Wszystkie elementy składowe zorganizowanego społeczeństwa obywatelskiego, partnerzy społeczni i inne organizacje odgrywają centralną i aktywną rolę w dążeniu do zrównoważonego rozwoju na Bałkanach Zachodnich. Dzięki powiązaniu ze społeczeństwem podmioty te mogą być katalizatorem silnego poparcia społecznego i legitymizacji tego celu politycznego. Zorganizowane społeczeństwo obywatelskie ma do odegrania zasadniczą rolę w promowaniu zrównoważonego rozwoju jako „aktywnego wyboru społecznego”, a zatem wyboru podejmowanego i wspieranego bez względu na wszelkie linie podziału politycznego i społecznego.

8.4. EKES przypomina władzom krajów Bałkanów Zachodnich, jak ważne jest zagwarantowanie wolności zrzeszania się i zapewnienie przestrzeni sprzyjającej społeczeństwu obywatelskiemu, by umożliwić prowadzenie solidnego i skutecznego dialogu obywatelskiego. Zachęca wszystkie rządy krajów Bałkanów Zachodnich do przyjęcia krajowych strategii zapewniających wspierające otoczenie i do budowania potencjału partnerów społecznych i organizacji społeczeństwa obywatelskiego oraz towarzyszących im planów działania.

Bruksela, dnia 18 września 2020 r.

Luca JAHIER
Przewodniczący
Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego

⁽¹⁷⁾ Strategia „od pola do stołu”, COM(2020) 381 final.